

РОЗВИТОК ЗАПИТУВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

УДК 378:37.13

DOI: 10.12958/2227-2747-2022-3(181)-14-28

Бутенко Людмила Леонідівна,

доктор педагогічних наук, доцент,

завідувач кафедри педагогіки

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Полтава, Україна

lbutenko@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-8992-7889>

Для цитування: Бутенко Л. Л. Розвиток запитувальної активності майбутніх учителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін. *Освіта та педагогічна наука*. 2022. № 3 (181). С. 14–28. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2022-3\(181\)-14-28](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2022-3(181)-14-28).

References (стандарт APA): Butenko, L. L. (2022). Rozvytok zapytivalnoi aktyvnosti maibutnikh uchyteliv u protsesi vyvchennia pedahohichnykh dystsyplin [Development of Questioning Activity of Future Teachers in the Process of Studying Pedagogical Disciplines]. *Osvita ta pedahohichna nauka – Education and Pedagogical Sciences*, 3 (181), 14–28. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2022-3\(181\)-14-287](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2022-3(181)-14-287) [in Ukrainian]

Постановка проблеми. Сучасна соціокультурна ситуація, інформаційна перенасиченість усіх сфер життєдіяльності суспільства, необхідність проєктувати професійне майбутнє в умовах невизначеності актуалізують пошуки подальших шляхів формування конкурентоспроможних фахівців сфери освіти. Уміння формулювати запитання, використовувати різні типи запитань у професійній діяльності в європейському освітньому просторі розглядається як один із показників Soft Skills та позначається терміном *Questioning Skills*. Програми Британської Ради з професійного розвитку педагогічних працівників містять тему «Запитання та запитування», що передбачає оволодіння техніками за-

питування, усвідомлення ролі запитань і запитування в освітньому процесі (Ключові уміння, 2019, с. 7). Уміння ставити запитання розглядається як важливий компонент універсальних компетентностей. Декларація про використання рамкової моделі компетентцій для демократичної культури, яка була прийнята Радою Європи у 2016 р., для компетентцій «практичні навички» містить дескриптор щодо вмінь та навичок ставити запитання, які свідчать про розуміння позиції іншої людини.

Розвиток запитувальної активності майбутніх учителів набуває особливого значення в умовах актуалізації завдань конвергентної освіти, яка спрямована на формування здатності до навчання протягом усього життя, розвиток навичок верифікації інформації, протистояння стресу, збереження гуманних взаємин у цифровому світі.

Аналіз актуальних досліджень. Сучасні психолого-педагогічні студії репрезентують комплекс наукових розвідок з проблем запитування в освітній сфері, використання технологій запитування в навчально-пізнавальній діяльності учнівської та студентської молоді. Досліджуються запитання як пусковий механізм світопізнання й компетентнісного навчання (Бондаренко, 2020); сучасні підходи до класифікації запитань, що використовуються в освітньому процесі (Бондаренко, Косянчук, 2021); технології запитування в контексті методологізації професійної підготовки майбутніх учителів та науково-педагогічних працівників (Бутенко, 2016); запитання на уроці (О. Пометун) (Запитання, 2019); уміння запитувати як показник методичної компетентності майбутнього вчителя фізики (Коробова, 2014); техніка постановки запитань як інструмент педагогічної майстерності сучасного вчителя (Русавська, Михайловська, 2019).

Запитання як потужний інструмент розвитку критичного мислення розглядає О. Пометун (Запитання, 2019). Особливий наголос зроблено на функціях і можливостях відкритих та закритих запитань, техніках запитування на основі таксономії Блума, методах роботи із проблемними запитаннями.

Запитання як найпотужніший інструмент, що сприяє змінам в усіх сферах життєдіяльності, досліджує У. Бергер (W. Berger). Сам процес формулювання запитань, які, на думку У. Бергера, мають бути творчими, красивими (*Beautiful Question*),

спрямовано на виявлення та вирішення проблем, продукування ідей, пошук можливостей для креативних знахідок, прийняття рішень в умовах невизначеності (Berger, 2019).

Наукові позиції Х. Грегерсена (H. Gregersen) репрезентують ставлення до запитань як каталізатора творчого мислення та цілеспрямованої діяльності. Популярна книга Х. Грегерсена «Відповідь на запитання» містить оригінальні міркування щодо зниження запитувальної активності сучасної молоді, можливості мозкового штурму в пошуку запитань, виховання «покоління запитувачів» та ін. (Gregersen, 2018).

В умовах ускладнення міжособистісної, міжкультурної комунікації В. Данилова та В. Карастельов саме вміння ставити запитання позиціонують як сучасну, метапредметну якість. Автори акцентують увагу на двох стратегіях запитування: вертикальній та горизонтальній. При вертикальній стратегії запитування функції постановки питань і відповіді на них розподіляються між різними учасниками, та, відповідно, той, хто ставить запитання, має певну владу в ситуації. Натомість, горизонтальна стратегія передбачає право кожного адресувати свої запитання будь-якому учаснику обговорення, проекту (Danylova, Karastelev).

Запитувальну активність у становленні лідерських позицій обґрунтовує М. Марквардт (M. Marquardt), який розглядає проблеми щодо мистецтва ставити запитання, культури запитань, пропонує практичні рекомендації щодо використання запитань в управлінні людьми, у створенні команд, розв'язанні задач, формуванні стратегій та сприянні змінам (Marquardt, 2014). Дослідник стверджує, що «успішні та ефективні лідери створюють умови та середовище, щоб ставити запитання та отримувати запитання» (Marquardt, 2014, с. 1).

Теоретико-методичні аспекти навчання здобувачів вищої освіти вмінь та навичок запитування представлено в наукових розвідках вітчизняних та зарубіжних дослідників. М. Боукер (M. Bowker) наголошує на необхідності навчити студентів саме ставити запитання, а не відповідати на них, оскільки «запитання призначені для дослідження, пошуку чогось, чого ще немає, для виявлення зв'язків і можливостей, які не надані» (Bowker, 2010, с. 129).

Проблеми запитання, трансформації навчального запиту в контексті університетської освіти досліджують Дж. МакТайг (J. McTighe) та Г. Вігінс (G. Wiggins), які обґрунтовують поняття «основні запитання» (*Essential Questions*), восьмифазову модель для побудови запитання (McTighe, Wiggins, 2013). Як потенційний ресурс для викладання та вивчення наук розглядають запитання Ч. Чін (Ch. Chin) та Дж. Осборн (J. Osborne). Науковці особливо підкреслюють, що «запитування є невід'ємною частиною змістовного навчання та наукового пошуку. Формулювання гарного запитання – це творчий акт, і це суть того, що таке наука» (Chin, Osborne, 2008, с. 1). Ефективні стратегії опитування в освітньому середовищі представлено в дослідженні Е. Фуско (E. Fusco) (Fusco, 2012) запитання та опитування в межах інституційних практик розглядають Дж. Роблес (J. Robles) та К. Трейсі (K. Tracy) (Tracy, Robles, 2009).

Наукові пошуки вчених та педагогів-практиків щодо запитань та запитувальної активності в освітній сфері становлять підґрунтя для подальшого дослідження комплексу проблем розвитку запитувальної активності здобувачів вищої освіти.

Мета статті – визначити теоретико-методичні засади, напрями та форми розвитку запитувальної активності майбутніх учителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін.

Методологія та методи дослідження.

Дослідження здійснювалося на основі положень діяльнісного, особистісно зорієнтованого, контекстного методологічних підходів, методів аналізу наукової літератури, синтезу, узагальнення для визначення сутності та особливостей запитувальної активності майбутніх учителів, використання запитань різного типу, запитувальних стратегій у процесі загальнопедагогічної підготовки майбутніх фахівців сфери освіти.

Виклад основного матеріалу.

Надання пріоритету самостійності, критичності, системності мислення сучасного фахівця зумовлює пошук та актуалізацію форм і методів підготовки здобувачів вищої освіти, які б ураховували сучасні тенденції освітньої теорії та практики. Здатність до запитування, володіння техніками запитування як елементу професійного та особистісного саморозвитку, самовдосконалення в сучасних соціокультурних умовах розглядається як складник критичного мислення фахівця. Сучасний соціогуманітарний дискурс репрезентує такі поняття, як культура запитування (В. Данилова, В. Карастельов), запитувальна активність (Г. Татарникова), культура опитування (L. Belmekki), стратегії опитування (E. Bay, C. Aslansoy, V. Tiryaki).

Традиційно *запитання* потлумачується як ініціативний мовленнєвий акт, який має на меті введення релевантної інформації в дискурс та організацію взаємодії між учасниками комунікації.

Філософський контекст досліджуваної проблеми зумовлює акцент на логіко-гносеологічній природі запитування, що сприяє виявленню діалектичного протиріччя між суб'єктом та об'єктом, пов'язано із виникненням та вирішенням протиріч у пізнанні (В. Берков). Слушною залишається теза Е. Ільєнкова про те, що

«мистецтво думати починається з уміння ставити запитання».

Психологічний контекст феномену запитування передбачає визначення сутності запитання як форми мисленнєвої діяльності, стимулювання пізнавальної активності учнів та студентів на основі запитувальної діяльності (Л. Батлер (L. Butler), Л. Веккер, С. Ронфард (S. Ronfard), К. Коріво (K. Corribeau) та ін.).

Практика використання та дослідження запитань в освітньому процесі має давню історію, «проблема запитань актуальна для всіх часів. Саме вони відігравали ключову роль у пізнанні й навчанні», її розглядали багато видатних педагогів минулого (Сократ, Платон, Аристотель; Р. Декарт; К. Ушинський та ін.) (Бондаренко, 2020, с. 199). Сучасний науково-педагогічний дискурс проблем запитування, запитувальної активності представлено науковими та навчально-методичними працями таких дослідників, як Н. Бондаренко, Л. Бутенко, В. Данилова, В. Карастельов, С. Косенчук, І. Коробова, Н. Михайловська, С. Русавська; Г. Віггінс (G. Wiggins), Дж. МакТайг (J. McTighe), Дж. Осборн (J. Osborne), Дж. Роблес (J. Robles), К. Трейсі (K. Tracy), Е. Фуско (E. Fusco), Ч. Чін (Ch. Chin) та ін.

У контексті реалізації завдань технології розвитку критичного мислення О. Пометун розглядає запитання «як основну рушійну силу мислення, що навіртає учнів до їхньої власної інтелектуальної енергії. У процесі мислення саме запитання виступає його пусковим механізмом – тим сірником, що його запалює. Думка залишається живою лише за умови, що відповіді стимулюють подальші запитання» (Запитання, 2019, с. 12).

Запитання відіграють пріоритетну роль у процесі загального, культурного, інтелектуального розвитку дитини, кристалізуючи думку. Важливість і ак-

туальність постановки дитині правильних запитань, а також сформована в неї здатність ставити доцільні запитання й адекватно відповідати на них обґрунтовують тим, що запитання: мотивують пізнавальну активність; розвивають когнітивні вміння, мислення й мовлення; визначають, як дитина сприйматиме й інтерпретуватиме світ; є основним інструментом з'ясування істини, прийняття рішень і розв'язання проблем; вчать аргументовано обстоювати власну позицію; активізують позитивні поведінкові зміни; спонукають правильно поводитися в суспільстві й корегувати свою поведінку; стимулюють розвиток креативності, дають змогу оптимально використати вподобання і потенціал дитини; вчать вдумливо й усвідомлено читати; сприяють самоосвіті тощо» (Бондаренко, 2020, с. 197).

Разом з тим усі дослідники та педагоги-практики відзначають відомий парадокс, який виявляється в тому, що «максимально схильне до запитань дошкільнятко втрачає цю здатність, переступивши поріг школи» (Бондаренко, 2020, с. 196). Однією з причин такої ситуації можна визнати традиційний формат шкільного навчання, коли великий масив інформації подається в готовому вигляді та колишні «чомучки» звикають отримувати відповіді поза запитаннями. Зазвичай учителі / викладачі ставлять достатньо велику кількість запитань протягом звичайних занять. Така традиція характерна для різних культур та зберігається в часі (Dillon, 1990). Доцільно відзначити, що найчастіше відповіддю на більшість запитань є фактична інформація, отримана в процесі вивчення тієї чи тієї теми. Відтворювальний характер таких відповідей не надає можливостей для розвитку аналітичних умінь та навичок учнів / студентів, не сприяє інтелектуальному розвитку. Відзначимо, що «превалювання питання

як способу перевірки наявних знань суттєво збіднює можливості запитування як способу пізнання. Більше того, традиційна освітня практика формує в учнів та студентів очікування, що на будь-яке питання існує «правильна відповідь». Відповідно, орієнтація на репродуктивний характер відповіді взагалі нівелює смислоутворення як важливу функцію навчального діалогу та навчальної комунікації. Якщо спробувати «порівняти» утруднення в діяльності Сократа та сучасного вчителя, то, ймовірно, Сократові було важче, оскільки він не знав правильних відповідей, а сучасний учитель зазвичай знає» (Бутенко, 2016, с. 13).

Отже, проблема запитувальної активності учнівської та студентської молоді має вирішуватися на основі комплексного психолого-педагогічного підходу, з урахуванням евристичної сутності запитання, психології запитувальної діяльності. В освітньому процесі запитання має розглядатися не просто як запит щодо тієї чи тієї інформації, а насамперед як складник освітньої взаємодії, як передумова для виникнення інтелектуальної напруги, формування певної стратегії пошуку відповіді. Запитання, як підкреслював М. Галл (M. Gall), дає поштовх складним структурам мислення: «при відповіді на запитання вчителя в мозку учня відбувається низка складних пізнавальних процесів; він виявляє увагу до запитання й розшифровує його, формулює неявну чи свою відповідь, відповідає явно та аналізує свою відповідь залежно від інших відповідей на це запитання чи деяких наявних чинників» (Gall, 1984, с. 42). Саме за результатами цього пізнавального зусилля в мозку створюється особлива схема або пізнавальні структури – научіння.

У педагогічних дослідженнях репрезентовано різні підходи до визначення функцій запитання в освітньому процесі.

І. Коробова на підставі узагальнення наукових підходів різних науковців відзначає такі функції залежно від певної основи класифікації: виконання розумових операцій – рефлексивна, пошукова, регулятивна, стимулювальна, виділення та фіксації невідомого, поповнення зайвої інформації (Н. Шумакова); активізація розумової діяльності – актуалізації, керування, допоміжна, активізації, головна – спрямування пошуку (М. Кругляк); засіб пізнання – фіксувальна, спрямовувальна, аналітична, узагальнювальна (Н. Ісакова); засіб комунікації – керувальна; організаційна; зворотного зв'язку; що стимулює обмін думками (Н. Ісакова); загальна – гностична (рефлексивна), діагностична, адаптивна, прогностична, медитативна (концентрація уваги на проблемі), пансофійська (формування людини мудрої), сугестивна (сила переконання, навіювання) (З. Меретукова) (Коробова, 2014, с. 89). Необхідно враховувати, що «навчальне запитання (а особливо – система запитань) є поліфункціональним: одне запитання виконує одночасно кілька дидактичних функцій. Це підсилює методичну значущість запитання як інструменту праці вчителя. Зрозуміло, що майбутньому вчителю вкрай необхідно розрізняти типологію запитань і вміти ефективно їх використовувати для організації навчально-пізнавальної діяльності учнів» (Коробова, 2014, с. 90).

З урахуванням позицій дослідників та власного педагогічного досвіду визначимо такі *функції запитання в процесі навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти*:

- організація взаємодії між суб'єктами освітнього процесу;
- залучення студентів до спільної навчально-пізнавальної діяльності;
- активізація навчальної діяльності;
- репрезентація релевантної навчальної інформації для створення ситуацій проблематизації, структурування навчаль-

ного матеріалу, підтримки інтересу до предмета обговорення;

- стимулювання критичного, системного мислення студентів;
- перевірка готовності та навчальних досягнень студентів;
- ідентифікація пробілів у знаннях.

Запитувальна активність – це складник пізнавальної активності особистості, а само запитування доцільно визнавати як метакогнітивну стратегію навчання. Підкреслимо, що запитувальна активність розглядається як інтегральна якість особистості, що виявляється в спрямованості мисленнєвої діяльності, відображає стійкий інтерес до пізнання навколишнього світу у формі «запитання – відповідь», прагнення до проблематизації різних сфер життєдіяльності людини (Г. Татарникова).

Сучасна практика університетської освіти, зокрема в умовах дистанційного навчання, засвідчує суттєве скорочення можливостей для запитувальної активності студентів, що зумовлено низкою причин. По-перше, наявність у здобувачів шкільного досвіду «пошуку правильної відповіді»; по-друге, обмежене використання в освітньому процесі ЗВО запитань проблемного, пошукового характеру; по-третє, проведення лекційних занять в умовах онлайн-навчання, наприклад, на основі платформи Teams, суттєво обмежує комунікацію із здобувачами освіти, що зумовлено насамперед технічними вимогами щодо організації онлайн-заняття.

Необхідно враховувати також і наявні *бар'єри запитувальної активності* здобувачів вищої освіти:

- побоювання помилки та, відповідно, негативної реакції викладача, зниження репутації в студентському колективі;
- упевненість у тому, що будь-який навчальний, науковий текст містить відповідь на запитання, що пропонувано ви-

кладачем або іншими студентами в процесі опанування навчальної теми / освітнього компонента;

- надання переваги відповідям, які, на думку студентів, є очікувано правильними, соціально схвалюваними;

• установка приховувати нерозуміння того чи того навчального матеріалу та, як наслідок, відсутність потреби перепитувати, пояснити такий матеріал;

- переконання в тому, що призначення студента в освітньому процесі – це давати відповіді, ніж продукувати, ставити запитання;

• відсутність бажання відповідати на запитання, що стосуються відірваних від реальності ситуацій;

- відсутність умінь та навичок запитування, недостатнє розуміння того, що запитання можуть створювати підґрунтя для подальшого розкриття навчальної теми, висвітлення протиріч, збагачення критичного дискурсу.

Усвідомлення сутності та функцій запитань, запитувальної активності студентської молоді, наявні бар'єри такої активності зумовлюють особливу увагу до проблем запитування в освітній сфері. Заклади вищої освіти, наукові установи в різних країнах світу цілеспрямовано досліджують означені проблеми. Так, Університет прикладних наук HAN та Open University (Нідерланди) реалізують проект щодо навчання вчителів використання запитань на основі цифрових інтелект-карт. Університет Айверу (Португалія) досліджує проблеми інтеграції запитань студентів як альтернативні інструменти оцінювання, Національний інститут освіти Технологічного університету Наньяна (Сингапур) – запитання студентів як потенційний ресурс для викладання та наукової діяльності. Техніка формулювання запитань, розроблена Right Question Institute, використовується в онлайн-курсі в Гарвардському університеті. Цінність запитування як фор-

ми пізнавальної активності проголошено інститутом Right Question Institute (<https://rightquestion.org>). Цією установою проводяться щорічні тижні запитувань (QuestionWeek).

Метакогнітивна стратегія розвитку запитувальної активності студентів передбачає або створення окремого навчального курсу в контексті блоку дисциплін за вибором, або в контексті включення проблематики культури запитування в блок професійно зорієнтованих освітніх компонентів підготовки майбутніх учителів. У процесі загальнопедагогічної підготовки майбутні вчителі мають усвідомити, що «здатність учнів правильно ставити запитання й адекватно відповідати на них передбачає обізнаність у питанні й потребує сформованості таких умінь: актуалізувати й пріоритетизувати проблему; аналізувати; синтезувати; відділяти відоме від невідомого; відокремлювати істотне від неістотного, виділяти основне; визначати об'єкт пошуку; обґрунтовувати власну позицію; приєднуватися до думки інших; додавати нове до сказаного (написаного) іншими; формулювати запитання; ставити запитання щодо проблеми, яка щойно виникла або була озвучена; бачити й вирішувати проблему в ситуації невизначеності, непередбачуваності; уточнювати думку співрозмовника; заперечувати (якщо це дасть змогу вирішити проблему); обстоювати власну позицію, аргументуючи її (тобто вміння формулювати тезу), наводити приклади; робити висновки, зокрема й ґрунтуючись на думках співрозмовників тощо» (Бондаренко, 2020, с. 200).

У процесі загальнопедагогічної підготовки майбутні вчителі мають усвідомити також й дидактичні вимоги до запитання, до яких зараховують: відповідність меті уроку та змісту навчального матеріалу; варіативність запитань учителя; дотримання техніки постановки запитання; спрямованість на актуалізацію пізнаваль-

ної діяльності учнів; вміння ставити проблемні запитання; дотримання правил побудови евристичної бесіди; продумування запитання в різних формулюваннях; вміння імпровізувати ситуацію; продумування передбачуваної відповіді на запитання; вимоги до реакції вчителя на відповідь учня тощо. Зрозуміло, що вчителю як носію культури необхідно бути обізнаним з вимогами до запитань і вміти дотримуватися їх у своїй методичній діяльності (Коробова, 2014, с. 91).

Власна запитувальна активність майбутніх учителів має спиратися на знання щодо класифікацій запитань, типів запитань. При цьому важливо врахувати, що «теоретичне значення класифікації запитань полягає у з'ясуванні їх ролі, смислової та логіко-психологічної сутності і функцій у комунікаційній діяльності здобувачів освіти, а практичне – у наданні можливості алгоритмізувати процес постановки запитань для використання у мовленнєвій діяльності, зокрема й освітній» (Бондаренко, 2020, с. 201).

Наукові підходи до *класифікації запитань*, обґрунтування відповідних типологій представлено в працях таких дослідників, як Б. Блум, Н. Бондаренко, А. Гін, С. Косянчук, О. Пометун, П. Хакуз та ін. Найуживанішим у педагогічній практиці є поділ запитань на закриті та відкриті. О. Пометун наголошує, що «до закритих належать запитання, що мають такі характеристики: відповідь на них коротка – «так» або «ні», або складається з одного речення, кількох слів; вони мають однозначну або одну правильну відповідь; тут правильна відповідь єдина, вона є беззаперечною; відповідь на них повідомлено в попередньому тексті (іншому джерелі знань) – вона заздалегідь відома й цілком передбачувана. Такі запитання зазвичай починаються із запитальних слів: Що? Де? Які факти перелічені? Хто? Що відбулось з героями? Що

пише автор про ...? Яким правилом маємо керуватися...? Яка є формула? Скільки буде...? та ін.» (Запитання, 2019, с. 22).

При застосуванні закритих запитань «учителі почуваються найбільш комфортно і часто користуються ними, оскільки вони передбачають єдину правильну відповідь. Очевидно, що постановка закритих запитань дає змогу перевірити знання й уявлення учнів. Учителеві легко сформулювати достатню кількість таких запитань на основі опрацьованого учнями змісту і опитати значну частину школярів за короткий час. Нарешті такі запитання зазвичай нескладні для більшості дітей, адже в основному вимагають відтворення запам'ятованого матеріалу» (Запитання, 2019, с. 23). Доцільно враховувати певні обмеження при використанні закритих запитань, оскільки «вони не вимагають від учнів мислення, не розвивають їхнє мовлення. Іноді, особливо під час тестування, учні можуть навіть угадати правильну відповідь. Переважання таких запитань на уроках поступово формує в учнів переконання, що на кожне запитання існує єдина правильна відповідь, що є люди, які «володіють» знаннями всіх відповідей, та ін., що є дуже шкідливими для критичного мислення людини сучасного світу» (Запитання, 2019, с. 23).

У контексті професійної підготовки майбутніх учителів, розвитку їхньої запитувальної активності значущими вважаємо такі типології:

- *за функційним призначенням*: змістові (базові, репродуктивні запитання, що потребують конкретних відповідей на основі наявних знань або інформації з підручника чи інших джерел) та функційно-психологічні, завданням яких є підвищення мотивації й підтримання зацікавленості;

- *за цільовим призначенням*: 1) нагадувальні запитання, які потребують відновлення в пам'яті певних подій, фактів,

- 2) уточнювальні, що стосуються сутності питання, спрямовані на вичерпніше й точніше з'ясування обставин; 3) контрольні, спрямовані на перевірку даних, повідомлених співрозмовником, і які можуть включати деталізувальні щодо джерел інформації;

- *за функційною спрямованістю*: 1) основні запитання, спрямовані на з'ясування предмета спілкування; 2) доповнювальні з метою розкриття фактів, які відомі співрозмовникові, але не були висвітлені в основному блоці;

- *за рівнем поінформованості співрозмовників*: 1) власне запитання, спрямовані на заповнення інформаційних лакун (пустот), що становлять інтерес, більш поінформованим адресатом; 2) метазапитання з метою здобути інформацію про самого адресата (Бондаренко, 2020, с. 201 – 202).

Заслуговує на увагу загальновідома типологія «*Ромашка Блума*», що орієнтує на запитання таких типів: 1. Просте (Що? Коли? Як? Де?). 2. Уточнювальне (Якщо я правильно зрозумів, то ...). 3. Пояснювальне (Чому ...?) 4. Творче (Що змінилося б, якщо ...?). 5. Оцінювальне (Як ти ставишся до поведінки героя?). 6. Практичне (Як би ти вчинив на місці...?).

Для ефективної педагогічної діяльності особливого значення набувають такі *форми запитань*: «1. Запитання-прохання, що ґрунтується на взаємній довірі учасників спілкування. 2. Запитання-дискусія (рекомендація), яке передбачає протилежні позиції й різне розуміння сторонами спілкування проблеми, факту, події, явища. 3. Запитання-розумове завдання, що скеровує мисленнєву діяльність співрозмовника в бажаному напрямі, спонукає виявляти ставлення до проблеми, факту, події, явища. 4. Запитання-вимога, яке відзначається імперативністю, хоча менш категоричне, ніж наказ; формулюється стисло у формі вимоги й супроводжується від-

повідними інтонацією, мімікою, жестами.

5. Запитання-анкета – точне, чітке, зрозуміле, лаконічне, спрямоване на здобуття правдивої конкретної інформації» (Бондаренко, Косянчук, 2021, с. 14).

У посібнику «Діалог, переговори та дебати» акцентовано увагу на ефективних запитаннях щодо: а) когнітивних процесів нижчого рівня, б) когнітивних процесів вищого рівня (Діалог, 2021, с. 92 – 93). Так, до запитань, що зумовлюють когнітивні процеси нижчого рівня, віднесено запитання, спрямовані на:

- *запам'ятовування* (Хто були основні...? Хто буває...? Що таке...? Коли було ...? Де розташовано...? та ін.);

- *на розуміння* (Як ти поясниш свою відповідь...? Як ти класифікуватимеш? Як ти продемонструєш...? Як ти можеш проілюструвати, що означає...? Як ти порівняєш і протистиавиш...? та ін.);

- *на застосування* (Який підхід ти застосуєш? Як це стосується...? Як це співвідноситься із тим, що ти знаєш? Як можна розширити цю ідею? Чи розглядалася можливість...? та ін.

До запитань, що зумовлюють когнітивні процеси вищого рівня, віднесено запитання, спрямовані на:

- *аналіз* (Як ти проаналізуєш? Які чинники ти дослідити? Якого висновку ти приходиш? Які докази в тебе є щодо...? Чому, на твою думку, сталося...? Як пов'язані...? та ін.);

- *синтез* (Які переваги та недоліки у ...? У чому, на твою думку, цінність...? Які аргументи в тебе є для обґрунтування...? Як можна довести / спростувати...? та ін.);

- *творення* (Як ти створиш...? Як ти адаптуєш / модифікуєш...? Які ідеї можеш використати, щоб...? Що можна зробити, щоб покращити...? Які альтернативи запропонуєш?).

- У процесі формулювання запитань важливо акцентувати увагу майбут-

ніх учителів на відповідні *ключові слова для стимулювання мислення та навчання* (Діалог, 2021, с. 92 – 93):

- *запам'ятовування* (хто, що, коли, де, як, який, чому, опиши, назви, найменуй, перерахуй, вибери, обери, визнач, знайди, згадай, покажи);

- *розуміння* (поясни, класифікуй, продемонструй, проілюструй, порівняй, зістав, зроби висновок, розтлумач, опиши, перефразуй тощо);

- *застосування* (застосуй, побудуй, вибери, склади, розроби, перевір, визнач, використай, випробуй, розглянь можливість, сплануй, обери тощо);

- *аналіз* (категоризуй, класифікуй, зістав, розрізни, розпізнай, винайди, перевір, поясни причину, спрости тощо);

- *синтез* (оціни, обґрунтуй, доведи, зроби висновок, розтлумач, пріоритезуй, порекомендуй, постав під сумнів та ін.);

- *творення* (створи, побудуй, адаптуй, зміни, об'єднай, спроектуй, сформулуй, запропонуй, модифікуй тощо).

Важливим складником розвитку запитувальної активності майбутніх учителів є використання різних технологій та технік запитування. Зауважимо, що ми розглядаємо технології запитування як «систему технік запитування на основі запитувальної активності та проблемного бачення особистості» (Бутенко, 2016, с. 13). Технології запитування ґрунтуються на запитаннях різного типу, а також на таких специфічних методах, як включення відомого в інший контекст; надання висловлюванню іншого смислу; сумніви та подолання власної думки; зіткнення смислів (П. Хакуз). До основних технік запитування можна віднести такі:

- «*ромашка Блума*» (запитання різних типів: 1. Просте (Що? Коли? Як? Де?). 2. Уточнювальне (Якщо я правильно зрозумів, то...) 3. Пояснювальне (Чому...?) 4. Творче (Що змінилося б, якщо...?) 5. Оцінювальне (Як ти ставишся до пове-

дінки героя?) 6. Практичне (Як би ти вчинив на місці...?);

- *Q-Storming* (запитувальний штурм) (Х. Грегерсен);

- *метод «П'ять Чому»* (С. Тойода) (допомагає виявити приховані мотиви й переконання людей та орієнтує на послідовне формулювання запитання «Чому?» щодо кожної наступної відповіді);

- *метод Д. Поїа* (кульмінаційні запитання, зокрема з метою фокусування на меті завдання: Що вимагається? Що становить невідоме? Що дано? У чому полягає умова?);

- *креативне запитування* (включає вибір загальної теми та її обговорення протягом 20–30 хвилин виключно у формі запитань; найбільш ефективно для обговорення загальних фундаментальних ідей); *карта запитань* (три основні етапи: формулювання кожним учасником 1–2 запитань, запис їх на окремому стикері; розміщення всіх запитань на дошці або фліпчарті та групування за принципом «схожості». Відповідно формується певний локус («територія») на карті. Обговорення допомагає більш ґрунтовно усвідомити і окремі запитання, і проблему загалом, надає можливість представити інтереси різних учасників у межах загальної теми (проблеми) та обговорити зв'язки між цими інтересами); *позиційне запитування* (позиційне запитування (продукування запитань з погляду певної рольової позиції) (Danylova, Karastelev).

Достатньо відомою є *техніка «запитувального вибуху»* (question bursts), розроблена керівником центру лідерства Массачусетського технологічного інституту Х. Грегерсеном (Н. Gregersen), яка складається з таких кроків: фокусування проблеми; колективна постановка запитань протягом певного часу за умови відсутності пояснень щодо причин формулювання того чи того запитання та надання відповідей на них; відбір запитань,

що вимагають пильної уваги; обговорення ідей, що виникли в ході роботи із запитаннями (Gregersen, 2018).

Етапи розвитку запитувальної активності майбутніх учителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін можна представити таким чином:

- актуалізація поняття «запитування» на першому ж лекційному занятті за ОК «Педагогіка» в процесі обговорення проблемної ситуації щодо соціокультурних умов, у яких відбуватиметься професійна діяльність майбутніх педагогів, акцентування уваги на тому, що запитання – це насамперед форма виразу думок;

- використання запитання та запитування як способу актуалізації тих чи тих протиріч у педагогічній дійсності, яка представлена в освітньому процесі в різних формах (педагогічні тексти, ситуації тощо), як способу пізнання явищ та процесів такої дійсності. Цей крок передбачає надання студентам інформаційно-методичної карти «Запитування», яка містить інформацію про сутність запитування та відповідні стратегії й тактики, орієнтує студентів на самостійний вибір виду запитань, запитувальної техніки для вирішення конкретного завдання;

- звернення до означеної проблеми в межах теми «Форми, методи, засоби навчання» (ОК «Педагогіка»), де розглядається дидактичний потенціал запитання та запитування, педагогічні дослідження навчального запитання, роль запитань учителя як способу оцінки засвоєння учнями відповідного навчального матеріалу, активізації пізнавально-пошукової діяльності учнів, функції відкритих та закритих запитань, причини згасання дитячого запитування тощо;

- використання запитань та запитування як засобу організації комунікативної взаємодії, зміни рольових позицій, способу вираження своїх інтересів, спільної діяльності в процесі виконання проєктних завдань, участі у тренінгових заняттях і т.п., що має

особливе значення в процесі вивчення модуля «Основи педагогічної майстерності».

На заняттях з педагогічних дисциплін доцільно звернути увагу здобувачів на вислови відомих представників науки, культури, бізнесу щодо значущості запитань:

- Часто й по-різному запитувати – означає набувати точних знань. *Платон, давньогрецький філософ, педагог.*
- Розумне запитання – це вже добра половина знань. *Ф. Бекон, англійський філософ і політик XVII ст.*
- Про розум людини легше судити за її запитаннями, ніж за її відповідями. *Г. Левіс, французький письменник першої третини XIX ст.*
- Знання може бути лише в того, в кого є запитання. *Г. Форд, американський промисловець першої половини XX ст.*
- Щоб правильно поставити запитання, необхідно знати більшу частину відповіді. *Р. Шеклі, американський письменник-фантаст XX ст.*
- Ти не отримуєш відповідей? Головна причина в тім, що ти не ставиш запитань. *Р. Бах, сучасний американський письменник.*

Обговорення зазначених позицій активізує увагу майбутніх учителів до проблем запитання, запитувальної діяльності в освітньому процесі, спрямовує студентів до самоаналізу щодо практики запитування в шкільні та студентські роки.

Під час проведення практичних занять з педагогічних дисциплін доцільно використовувати інтерактивні технології, зокрема ігрові технології, що орієнтовані саме на розвиток запитувальної активності майбутніх учителів, наприклад, можна звернутися до гри «Опитаймо один одного» (Діалог, 2021, с. 23 – 24). Завдання: удосконалення вмінь роботи із запитаннями через розвиток здатності ставити влучні запитання; покращення навичок аудіювання з пода-

льшим опитуванням; підготовки до відеоконференцій.

КРОК 1. Пропонуємо студентам розподілитися на групи (оптимальна кількість – 4 студенти). Усі повинні знати своє місце в черзі. Найпростіше – це організувати, роздавши всім номери, залежні від займаних місць.

КРОК 2. Усі члени певної групи ставлять обраній людині запитання на тему, яку обрав викладач. Цей етап має дві ключові ролі: респондент(к)и – стоять і відповідають на запитання решти членів своєї групи протягом однієї хвилини; інтерв'юер(к)и – неперервно ставлять запитання тим, у кого беруть інтерв'ю. Запитання повинні бути відкритими й захочувати довші, творчі та особисті відповіді («Чи можете ви розповісти мені більше про...?», «Як ви ставитеся до...?»), а не закритими, на які можна відповісти просто й коротко («Вас звати Роберт?»). Запитання можуть впливати з уже сказаного.

КРОК 3. Наприкінці хвилини респондент(к)ами стають інші учасники та учасниці, аж поки ними не побувають усі члени групи.

КРОК 4. По закінченні заохотьте клас поміркувати над тим, що вони обговорили, поділитися своїми ідеями й дати позитивний відгук своїй групі.

Важливим напрямом розвитку запитувальної активності майбутніх учителів є робота з науково-педагогічними текстами, яку доцільно актуалізувати у двох площинах: робота із запитаннями, представленими у відповідних текстах, створення запитувальної бази до конкретних текстів. Особливості запитань у навчальних текстах (підручники, навчальні посібники тощо) пов'язані із відповідною функційною специфікою. Запитання використовуються для активізації пізнавальної діяльності, залучення до роботи із текстом, стимулювання інтересу до предметної галузі. Підкреслимо

значущість запитання в забезпеченні когнітивної релевантності як ступеня відповідності інформації того чи того тексту реальним інформаційним потребам студента. Так, розміщення наприкінці інформаційного блоку запитань щодо тієї чи тієї інформації свідчить про достатній ступінь релевантності такої інформації.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Теоретико-методичні засади розвитку запитувальної активності майбутніх учителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін зумовлюють використання наукових положень щодо сутності понять «запитання», «запитування», «запитувальна активність», представлених у сучасному соціогуманітарному дискурсі. Реалізація завдань розвитку запитувальної активності майбутніх учителів має враховувати функції запитання в процесі навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти (організація взаємодії між суб'єктами освітнього процесу; залучення студентів до спільної навчально-пізнавальної діяльності; активізація навчальної діяльності; репрезентація релевантної навчальної інформації для створення ситуацій проблематизації, структурування навчального матеріалу, підтримки інтересу до предмета обговорення; стимулювання критичного, системного мислення студентів; перевірка готовності та навчальних досягнень студентів; ідентифікація пробілів у знаннях), наявність бар'єрів розвитку запитувальної активності в студентській молоді, сучасні класифікації запитань, що використовуються в сучасній освітній практиці.

Використання різних технік запитування розвиває в майбутніх учителів уміння спиратися на логічне, системне мислення в процесі запитування, стимулює ініціативність, допитливість, дозволяє подолати бар'єри між ситуаціями знання та незнання як природного стану будь-якої людини, побачити та прийняти унікальність світоба-

чення та світосприйняття кожної людини як підґрунтя для конструктивного діалогу різних поглядів, різних думок. Запитувальна активність майбутніх учителів пов'язана із навчально-пізнавальною діяльністю, спрямованою на постановку та вирішення професійно зорієнтованих та соціальних, особистісних проблем.

Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо в дослідженні запитування як моделі наукового пошуку в контексті підготовки майбутніх учителів та науково-педагогічних працівників до самостійної дослідницької діяльності.

Література

Бондаренко Н. В. Запитання як пусковий механізм світопізнання й компетентнісного навчання. *Fundamental and applied research in the modern world. Abstracts of the 3rd International scientific and practical conference.* BoScience Publisher. Boston, USA. 2020. Pp. 195–204.

Бондаренко Н., Косянчук С. Класифікаційна модель запитань для реалізації в освітньому процесі. *Нова педагогічна думка.* 2021. № 1 (105). С. 12–17. DOI: <https://doi.org/10.37026/2520-6427-2021-105-1-12-17>.

Бутенко Л. Л. Технології запитування в контексті методологізації професійної підготовки майбутніх учителів та науково-педагогічних працівників. *Проблеми підготовки сучасного вчителя : зб. наук. пр. Уман. держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини / ред. кол. : Безлюдний О. І. (гол. ред.) та ін. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2016. Вип. 14. С. 8–18.*

Діалог, переговори та дебати : посіб. для вчителів / Павленко Ольга, Сизенко Анастасія, Декшна Тетяна, Лобойко Мирослава, МакМюррей А. та ін.; British Council. Київ : Симоненко О. І., 2021. 114 с.

Запитання на уроці : Навіщо? До кого? Як і про що? : метод. посіб. для

вчителів загальноосвітніх шкіл / О. Пометун. Київ, 2019. 96 с.

Ключові уміння 21-го століття. Типова освітня програма. Британська Рада в Україні, 2019. URL: https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/programa_klyuchovi_uminnya_21-go_stolittya.pdf.

Коробова І. В. Уміння запитувати як показник методичної компетентності майбутнього вчителя фізики. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер. : Педагогічні науки.* 2014. Вип. 2. С. 88–94.

Русавська С., Михайловська Н. Техніка постановки запитань – інструмент педагогічної майстерності сучасного вчителя. *Проблеми підготовки сучасного вчителя.* 2019. Вип. 1 (19). С. 126–133. DOI: <https://doi.org/10.31499/2307-4914.19.2019.174001>.

Berger W. The Book of Beautiful Questions: The Powerful Questions That Will Help You Decide, Create, Connect, and Lead. London : Bloomsbury Publishing, 2019. 288 p.

Bowker M. Teaching Students to Ask Questions Instead of Answering Them. *Thought & Action*, 2010. № 20. P. 127–134.

Gall M. Synthesis of research on teachers' questioning. *Educational Leadership*, 1984. November. Pp. 40–47.

Chin Ch., Osborne J. Students' questions: a potential resource for teaching and learning science. *Studies in Science Education.* 2008. №44:1, P. 1–39. DOI: <https://doi.org/10.1080/03057260701828101>.

Danylova, V., & Karastelev, V. Ability to raise questions as a modern skill. URL: <https://interactive-questioning.medium.com/ability-to-raise-questions-as-a-modern-skill-f0ed961e669>.

Dillon J. T. The Practice of Questioning. London and New York : Routledge, 1990.

Fusco E. Effective Questioning Strategies in the Classroom: A Step-by-step

Approach to Engaged Thinking and Learning. Teachers College Press, 2012. 160 p.

Gregersen H. Questions Are the Answer: A Breakthrough Approach to Your Most Vexing Problems at Work and in Life. New York : HarperBusiness, 2018. 250 p.

Marquardt M. Leading with Questions: How Leaders Find the Right Solutions by Knowing What to Ask. Jossey-Bass, 2014. 312 p.

McTighe J., Wiggins G. Essential Questions: Opening Doors to Student Understanding. Association for Supervision & Curriculum Development, 2013. 119 p.

Tracy K., Robles J. Questions, Questioning, and Institutional Practices: an Introduction. *Discourse Studies.* 2009. №11 (2). P. 131–152. DOI: <https://doi.org/10.1177/1461445608100941>.

References

Bondarenko, N. V. (2020). Zapytannia yak puskovyi mekhanizm svitopiznannia y kompetentnisnoho navchannia [Questions as a Trigger Mechanism of Cognition of the World and Competential Learning]. *Fundamental and applied research in the modern world. Abstracts of the 3rd International scientific and practical conference.* (pp. 195–204). Boston: BoScience Publisher [in Ukrainian].

Bondarenko, N., & Kosianchuk, S. (2021). Klasyfikatsiina model zapytan dlia realizatsii v osvitnomu protsesi [Classification Model of Questions For Realization in the Educational Process]. *Nova pedahohichna dumka – A new pedagogical thought, 1 (105)*, 12–17. DOI: <https://doi.org/10.37026/2520-6427-2021-105-1-12-17> [in Ukrainian].

Butenko, L. L. (2016). Tekhnolohii zapytuvannia v konteksti metodolohizatsii pro-fesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv ta naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv [Technologies of Questioning in the Context of Metodologization of Future Teachers and Researchers-pedagogues' Professional Training]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia:*

zb. nauk. prats Uman. derzh. ped. un-tu imeni Pavla Tychyny – *Problems of modern teacher training: a collection of scientific works of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University*, 14, 8–18 [in Ukrainian].

Pavlenko, O., Syzenko, A., Dekshna, T., Loboiko, M., & MakMiurrei, A. (Eds.). (2021). *Dialoh, perehovory ta debaty [Dialogue, Negotiations and Debates]*. Kyiv: Symonenko O. I. [in Ukrainian].

Pometun, O. (2019). *Zapytannia na urotsi: Navishcho? Do koho? Yak i pro shcho? [Questions in the Lesson: Why? To whom? How and about what?]*. Kyiv [in Ukrainian].

Kliuchovi uminnia 21-ho stolittia. Typova osvितnia prohrama. Brytanska Rada v Ukraini [Key skills of the 21st century. A typical educational program. The British Council in Ukraine]. (2019). Retrieved from https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/programa_klyuchovi_uminnia_21-go_stolittia.pdf [in Ukrainian].

Korobova, I. V. (2014). *Uminnia zapytuvaty yak pokaznyk metodychnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia fizyky [The Ability to Ask Questions as an Indicator of Methodological Competence of the Future Physics Teacher]*. *Naukovi zapysky Berdian-skoho derzhavnoho pedahohichnoho universy-tetu. Ser.: Pedahohichni nauky – Scientific notes of Berdian State Pedagogical University. Ser.: Pedagogical Sciences*, 2, 88–94 [in Ukrainian].

Rusavska, S., & Mykhailovska, N. (2019). *Tekhnika postanovky zapytan – instrument pedahohichnoi maisternosti suchasnoho vchytelia [The Technique of Asking Questions is a Tool of Pedagogical Mastery of a Modern Teacher]*. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia – Problems of modern teacher training*, 1(19), 126–133. DOI: <https://doi.org/10.31499/2307-4914.19.2019.174001> [in Ukrainian].

Berger, W. (2019). *The Book of Beautiful Questions: The Powerful*

Questions That Will Help You Decide, Create, Connect, and Lead. London: Bloomsbury Publishing [in English].

Bowker, M. (2010). *Teaching Students to Ask Questions Instead of Answering Them*. *Thought & Action*, 20, 127–134 [in English].

Gall, M. (1984, November). *Synthesis of Research on Teachers' Questioning*. *Educational Leadership*, 40–47 [in English].

Chin, Ch., & Osborne, J. (2008). *Students' Questions: a Potential Resource for Teaching and Learning Science*. *Studies in Science Education*, 44 (1), 1–39. DOI: <https://doi.org/10.1080/03057260701828101> [in English].

Danylova, V., & Karastelev, V. *Ability to Raise Questions as a Modern Skill*. Retrieved from <https://interactive-questioning.medium.com/ability-to-raise-questions-as-a-modern-skill-f0ed961e669> [in English].

Dillon, J. T. (1990). *The Practice of Questioning*. London and New York: Routledge [in English].

Fusco, E. (2012). *Effective Questioning Strategies in the Classroom: A Step-by-step Approach to Engaged Thinking and Learning*. Teachers College Press [in English].

Gregersen, H. (2018). *Questions Are the Answer: A Breakthrough Approach to Your Most Vexing Problems at Work and in Life*. New York: HarperBusiness [in English].

Marquardt, M. (2014). *Leading with Questions: How Leaders Find the Right Solutions by Knowing What to Ask*. Jossey-Bass [in English].

McTighe, J., & Wiggins, G. (2013). *Essential Questions: Opening Doors to Student Understanding*. Association for Supervision & Curriculum Development [in English].

Tracy, K., & Robles, J. (2009). *Questions, Questioning, and Institutional Practices: an Introduction*. *Discourse Studies*, 11 (2), 131–152. DOI: <https://doi.org/10.1177/1461445608100941> [in English].

Бутенко Л. Л. Розвиток запитувальної активності майбутніх учителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін

У статті розкрито теоретико-методичні засади розвитку запитувальної активності майбутніх учителів. Визначено сутність понять «запитання», «запитування», «запитувальна активність». Поняття «запитувальна активність» визначено як інтегральну якість особистості, що виявляється в спрямованості мисленнєвої діяльності, відображає стійкий інтерес до пізнання навколишнього світу у формі «запитання – відповідь», прагнення до проблематизації різних сфер життєдіяльності людини.

Схарактеризовано роль запитання в процесі загального, культурного, інтелектуального розвитку учнівської та студентської молоді. Визначено функції запитання в процесі навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти, бар'єри запитувальної активності здобувачів вищої освіти. Наведено класифікації запитань, що використовуються в сучасній освітній практиці. Схарактеризовано напрями розвитку запитувальної активності майбутніх учителів у процесі загальнопедагогічної підготовки, технології та техніки запитування («ромашка Блума», Q-Storming (запитувальний штурм) (Х. Грегерсен); метод «П'ять Чому» (С. Тойода), креативне запитування, карта запитань, позиційне запитування та ін.). Наведено етапи розвитку запитувальної активності майбутніх учителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін.

Ключові слова: запитання, запитування, запитувальна активність, майбутні вчителі, технології запитування, педагогічні дисципліни.

Butenko L. L. Development of Questioning Activity of Future Teachers in the Process of Studying Pedagogical Disciplines

The article discloses the theoretical and methodological foundations of the development of questioning activity of future teachers. The essence of the concepts «question», «questioning», «questioning activity» is determined. The concept of «questioning activity» is defined as an integral quality of the personality, which manifests itself in the orientation of mental performance, reflects a persistent interest in studying the surrounding world in the configuration of «question – answer», a desire to problematize various spheres of human activity.

The role of the question in the process of general, cultural and intellectual development of school's and higher educational institution's youth is characterized. The functions of questions in the process of educational and cognitive activity of higher education seekers as well as barriers of questioning activity of higher education seekers are determined. The classification of questions used in modern educational practice is presented. The directions of development of questioning activity of future teachers in the process of general pedagogical training, technology and questioning techniques are characterized («Bloom's mayweed», Q-Storming (H. Gregersen); «Five Why's» method (S. Toyoda), creative questioning, question map, positional questioning, etc.). The stages of the development of questioning activity of future teachers in the process of studying pedagogical disciplines are given.

Keywords: question, questioning, questioning activity, future teachers, technologies of questioning, pedagogical disciplines.

Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

